

Československá sociologie pravěpodobně nikdy neměla nadbytek významných osobností. Rozhodně však jich neměla a nemá tolik, aby si mohla dovolit kteroukoli z nich, dokonce z nějakých malicherných a krátkodechých důvodů, zapomínat. Profesor dr. Vojtěch Tlustý, doktor sociologických věd, který nás navždy opustil dne 22. srpna 1989, k takovým osobnostem nepochybně patřil – svou vědeckou erudici, mimořádným vzděláním, vytrženým jazykovým projevem a v neposlední řadě svou zakladatelskou rolí, kterou sehrál při znovuoobnovování institucionalizované sociologie na počátku šedesátých let.

Vojtěch Tlustý se narodil 5. ledna 1921 v Plzni, kde se mu dostalo solidních humanitních základů na gymnáziu. Válečná léta prožil zčásti – jako příslušník legendárního „ročníku 21“ – v totálním nasazení v plzeňské Škodovce, po osvobození vystudoval filozofickou fakultu a krátkou dobu působil jako učitel základní a střední školy na Karlovarsku. Brzy po osvobození vstoupil do komunistické strany, veden upřímným přesvědčením o nezbytnosti sociální spravedlnosti a politické svobody. Je proto přirozené, že východiskem také jeho odborného a vědeckého díla se stal marxismus, teoretický systém, který v pojetí V. Tlustého nikdy neznamenal a neměl znamenat šablonovitou a nezajímavou, šedivou doktrínu, ale otevřený, dynamický a podnětný teoretický systém, který měl svou životnost prokazovat v trvalé interakci a konfrontaci s rozvojem moderní vědy i s myšlenkovým dědictvím filozofie a sociologie minulosti. V roce 1954, kdy již působil jako asistent prof. Ludvíka Svobody, vydává V. Tlustý svou první odbornou práci, brožuru *Boj materialismu s idealismem*, která se ovšem ještě nijak nevymyká z dobového proudu popularizačních prací. Ale již v roce 1957 ve stati *Marxistická teorie poznání* a „teorie symbolů“ otevírá tehdy téma naprosto nové – problematiku znaků v procesu poznání, nadto v nepříliš vděčném a dokonce jaksi „riskantním“ kontextu polemiky s vulgární interpretací Leninovy teorie odrazu. Tlustý – a to bylo pro způsob jeho práce obecně příznačné – neváhal přechíst desítky a stovky stránek Helmholtzovy učebnice optiky z roku 1896, jen aby dodržel pravidlo informace „z první ruky“, dokázal se rychle orientovat v díle Sečenovově a Pavlovově a současně se nebál vstoupit do polemiky s takovými dobovými autoritami, jako byl G. F. Alexandrov a Todor Pavlov. Neváhá citovat tehdy málo známé logické dílo Russellovo a Whiteheadovo, a to nikoli proto, aby snad navenek manifestoval svou „vědeckou akribii“, ale prostě proto, že to pokládá za vědecky korektní a nutné. Svá filozofická studia pak zaměřuje na dvě témata, jimiž se bude z různých hledisek zabývat řadu dalších let – na téma dialektických rozporů a na problém filozofického pojetí prostoru a času (monografie *Prostor a čas* z roku 1960, 2. vydání 1963). Z těchto studií pak vytěží velké téma svého života – determinismus a zákonitost. Tlustý byl až „ortodoxním“ stoupencem deterministického pohledu na svět, zejména pak na svět sociální, a někdy, zvláště ve svém pozdním díle věnovaném znovu otázkám teorie poznání, se neubránil ani jistému mechanicismu. V každém případě ale vždycky nastoloval nová témata a nikdy nebyl ochoten jen rozehrávat partie, v nichž už bylo vlastně všechno jasné.

Snad právě to byl jeden z psychologických důvodů, který jej spolu s jeho dlouholetým přítelem Jaroslavem Klofáčem vedl k zájmu o soudobou světovou sociologii. V roce 1959 publikovali nevelkou, ale informativně velmi bohatou studii *Současná empirická sociologie* (v přepracovaném vydání vyšla v NDR v roce 1964), která bez jakékoli nadsázky znamenala podstatný zlom v uvažování o postavení sociologie v systému společenských věd u nás. Tlustý však nikdy nebyl ochoten diskutovat o „předmětu sociologie“ a vysmíval se „předmětářům“, kteří dokázali snovat nekonečné úvahy o předmětu disciplín, k jejichž reálnému rozvoji vlastně nijak nepřispěli. Tlustý s Klofáčem pochopili, že rozvoj marxistické sociologie je nemožný bez soustavné a poučené, byť samozřejmě kritické informovanosti o stavu soudobé světové sociologie. Proto vydávají v roce 1965 první svazek své *Soudobé sociologie*, práce již ve své době diskutované a nejednoznačně přijímané, ale v dějinách československé sociologie prostě neopominutelné. Tlustý se v tomto svazku věnoval zejména analýze strukturálního funkcionalismu a stratifikačních teorií, přičemž prokázal – jak se dnes lze snadno přesvědčit – až neuvěřitelnou schopnost anticipovat v obrovské literatuře to, co má naději na další vývoj (např. koncepce, které později vyústily v sociobiologii, mertonovská revize tradičního funkcionalismu apod.). *Druhý díl* (1967), který na rozdíl od předchozího svazku není strukturován podle škol a směrů, ale je orientován problémově, se zabývá „industriálními společnostmi“ a sociálními důsledky industrializace a technického pokroku, tedy tématy dodnes navýsost aktuálními. Výsledkem ročního pobytu Vojtěcha Tlustého v USA byl *třetí svazek Soudobé sociologie*, věnovaný otázkám politického systému, který ač vysázen, již nevyšel, samozřejmě že

škodě věci, protože dodnes postrádáme jakoukoli systematickou informaci o politické sociologii, politologii a teorii politiky. Vyšlo bohužel jen několik článků na téma *autority a moci* (1968).

V roce 1975 vydává Tlustý ještě učebnicový text *Třídy a třídní boje* je spoluautorem (s Jiřím Houškou) knihy *Společnost, stát a jedinec* (1977). Pak se jako autor odmlčel, ačkoli jsou známy jeho intenzivní studijní zájmy v oblasti sociologie lékařství (působil na konci života jako pedagog v Institutu pro doškolování lékařů a farmaceutů), kritický zájem o psychoanalýzu a znovu a znovu o základní otázky gnozeologické. Na sklonku života, dříve než ho zaskočila zákeřná a nevyléčitelná nemoc, připravoval velkou studii o sociálních předpokladech a důsledcích přestavby, studii, k níž shromáždil obrovskou spoustu empirického materiálu a prostudoval neuvěřitelné množství knih a statí, ale především – dokázal celý problém situovat do širokých historických souvislostí, do kontextu dějin moderních průmyslových společností a dějin ekonomického a sociologického myšlení. Jeho dílo zůstalo bohužel nezavršeno syntézou, o níž usiloval a k níž měl všechny intelektuální a osobnostní dispozice.

Vojtěch Tlustý jako vlivný, úspěšný a oblíbený pedagog vychoval jednu generaci sociologů a ovlivnil svými pracemi ještě jednu následující. Byl vynikající a vášnivý diskutér a nesmírně vzdělaný člověk. Jeho znalosti se ani zdaleka neomezovaly na oblast humanitních věd, ale zasahovaly do umění výtvarného i hudebního a také do věd přírodních. Dávno před vznikem ekologických hnutí byl teoretickým, ale i praktickým ekologem a řadu svých záků vedl nejen ke znalosti oboru, ale i k lásce k přírodě. Byl mimořádně sečtělý, ale jeho autorita neplynula z osvojené literatury, nýbrž ze schopnosti přesvědčovat i poslechnout odlišný názor. Nesnášel předsudky nacionální nebo rasové, znal několik jazyků, byl scestovalý, ale jeho nejoblíbenějšími cestami byly nesporně každoroční návštěvy Slovenska, kde měl řadu přátel. Jako každá dynamická osobnost měl Vojtěch Tlustý některé povahové rysy, které vedly někdy k činům kontroverzním a k důsledkům někdy i značně diskutabilním. Nesnášel však pokrytce, kariéristy a pseudovědce, byla mu jaksi bytostně odporná nekulturnost, nevzdělanost a neochota či nezpůsobilost učit se od jiných. Vyjadřoval tyto své postoje někdy až příliš otevřeně, a proto pochopitelně také narážel, střetával se a někdy samozřejmě prohrával. Nikdy neusiloval o formální pocty, které mu byly spíše k smíchu, zvláště když se jimi vykazovali lidé prokazatelně málo schopní. On sám se stal v roce 1959 kandidátem věd, v roce 1957 byl jmenován docentem a v roce 1968 řádným profesorem, když byl před tím obhájil doktorskou práci ze sociologie, ostatně jako jeden z prvních u nás vůbec.

Vojtěch Tlustý odešel pro všechny, kdož se s ním po penzionování v roce 1988 stýkali, diskutovali a přeli, vlastně neočekávaně. Jeho plány a koncepčně promyšlené ideje už bohužel nebudou uskutečněny. Zůstává však úkol zhodnotit všestranně, věcně a s oním nadhledem, který nám nabízí pouze čas, dílo již definitivně uzavřené.

Miloslav Petrusek